

**HORSENS-
HAMMER
ÅRBOG
1984**

Svend Trine og Svend Wolle

Der vil altid være nogle mennesker, der lever som originaler, d.v.s. mennesker, som ved deres levemåde og adfærd skiller sig ud fra andre. Men de originaler, der lever i dag, har et andet præg end de, der levede for 70-80 år siden.

Der findes endnu nogle ældre mennesker i Horsens sogn, som husker de to originaler Svend Trine og hendes søn Svend Wolle. Begge navne udtales med tryk på Svend. Jeg tror, at jeg er den nulevende, der har kendt dem bedst, fordi de boede i nærheden af mit hjem, og jeg gik frit ind og ud hos dem.

Svend Trines mand blev kaldt Svend Træskomand. Han døde i året 1900, så ham har jeg aldrig kendt.

Hun hed Kathrine Marie Sørensen og var født i Vrejlev sogn i 1843 og døde 1933 på Horsens-Hammer kommunegård, den tidligere fattiggård.

Da hun var en snes år, fik hun plads som pige i den gård, der ligger lidt syd for Horsens kirke og har navnet Gårn. På den tid var Svend Træskomand blevet enkemand. De blev gift, og hun flyttede ind i det hus, som blev hendes hjem i mere end 60 år.

Huset hed Rævbak. Det lå omtrent der, hvor nu ejendommen Østerhassingvej nr. 66 ligger. Det var fæstehus til gården Dødskov i V. Hassing sogn. Svend Træskomand havde nogle børn, som Trine blev stedmoder til, og selv fik hun sønnen Ole, som vi kaldte Svend Wolle. Han blev også somme tider kaldt med øgenavnet Wolle Bik. Jeg ved ikke, hvor det navn stammer fra, men det må have haft en eller anden nedsættende betydning, for min far og mor forbød mine søskende og mig at bruge det navn.

Han var født 1866 og døde 1941. Han blev gående hjemme hos sin mor og gik lidt på dagleje på gårdene der omkring. Han var ikke så stærk og kunne ikke holde til hårdt arbejde. Han var måske heller ikke særlig arbejdsivrig.

Huset var gammelt og skrøbeligt med lerklinede ydermure. Man sagde om den type huse, at de kunne falde sammen i tåge, fordi væggene da indsugede så megen fugtighed, at de næsten blev til lervælling. I Svend Træskomands ungdom var huset meget længere, end jeg husker det. Da var der stald og lade i den ene ende af huset og beboelse i den anden ende. De sidste år, Svend Træskomand levede, var

han gammel og svag, og huset kom til at se faldefærdigt ud . Når naboerne talte med Svend Wolle om, at han skulle se at få huset repareret, for ellers ville det falde sammen, sagde han somme tider, at de havde jo nok at gøre med at passe "den gamle". Når han var død, skulle de nok få huset lavet i stand. Men det blev aldrig til noget. Hvert forår gik Ole og klinede lidt på væggene og kalke- de huset, men stråtaget blev mere og mere utæt, så der blev store vandpytter i stuen i regnvejr. Gulvet var lergulv, og der var efterhånden blevet store fordybninger deri, så det var lidt vanskeligt at få en stol anbragt, så den ikke vippede. Ydermurene hælde- de, så der måtte sættes støtter til dem, for at de ikke skulle fal- de ned. I "julestormen" 2. juledag 1902 faldt hele den ene ende af huset ned, så der efter den tid ikke var plads til andre husdyr end nogle høns og en ged. Julestormen var en orkan, som folk talte om mange år efter, fordi der skete så mange ulykker den dag.

Hvor meget Trine havde gået i skole, ved jeg ikke, men hun var ret god til at læse og skrive, men hun havde kun lært de gotiske bogstaver, dem vi nu kalder krøllede bogstaver. Jeg tror nok, hun kunne læse de trykte latinske bogstaver, men skulle hun skrive, brugte hun de gammeldags gotiske bogstaver, og jeg tror ikke, hun nogen sinde rigtig lærte at læse de skrevne latinske.

Ole havde en pæn håndskrift og skrev fejlfrit dansk. Igennem mange år fik jeg til min fødselsdag et kort fra ham med et lille vers på, som han selv havde digtet. Første gang han skrev til mig, var jeg nok 10-12 år, og efter at jeg var flyttet hjemmefra, fik jeg i mange år fødselsdagskort fra ham, og til mit bryllup i 1928 var der også et telegram fra ham med et lille hjemmelavet vers på.

Der er ingen tvivl om, at han kunne være blevet til noget, hvis han havde fået en uddannelse og et arbejde, som passede til ham. Men det blev kun til, at han det meste af tiden gik og nusse- de derhjemme ved huset, gravede lidt i haven, gik til købmanden ef- ter de få varer, de havde brug for, og snakkede med folk, der kom ad vejen.

Jeg tror nok, at han de fleste år hjalp lidt til i høsten bå- de i mit hjem og hos Anna og Valdemar Voge, der boede i Tranholm Søndergård.

Dengang skulle der jo bruges mange folk til at binde neg. Det var før selvbinderens og mejetærskernes tid. Når høsten var forbi, blev der i alle gårdene holdt høstgilde for dem, der havde hjulpet til.

Jeg kan huske, at engang der til høstgildet blev sendt syltetøj rundt, tog Trine en ordentlig skefuld af syltetøjet og stak skeen i skålen igen, efter at hun havde slikket den. Bagefter var der ingen, der havde lyst til at smage på syltetøjet. Sådan gjorde man nok, da hun var ung, og hun var jo også vant til, at man langede til samme fad ved bordet i stedet for at spise af hver sin tallerken.

Vand fik Trine og Ole af en brønd foran huset lige ude ved vejen. Der var ingen afskærmning om brønden og heller ikke dække over den. Ved siden af brønden stod en brøndvippe, som de hejste vand op med. Da jeg var barn, syntes jeg, at det var morsomt at se, hvordan de hejste vand op, og derfor blev jeg tit tørstig når jeg så brøndvippen, og det tror jeg, at mange børn blev, og vi spekulerede ikke på, om vandet var sundt og rent eller ej.

Når det var vejr til at være ude, opholdt Trine sig ved vejen for at få sig en snak med dem, der kom forbi. Om sommeren tror jeg nok, at hun var mere ude ved vejen end inde i huset. Tit nåede hun ikke at komme rigtig i tøjet, men gik hele dagen med nattrøje og underskørt og et sækkeforklæde. Når der kom fremmede mennesker ad vejen, kunne hun nok finde på at spørge om, hvem de var, og hvor de skulle hen. Kom der folk, hun kendte, begyndte hun tit at råbe til dem, længe før de nåede hen til hende, og hun kunne bedst lide, om de gav sig tid til at snakke lidt, og når de gik videre, blev hun tit ved at råbe efter dem, så længe de kunne høre hende. Vejen var om sommeren meget sandet og om vinteren sølet, så trafikken foregik ikke så hurtigt som i dag. De fleste var gående eller kørte i hestevogn, og i siden af vejen var der en sti, der kunne cykles på. Biler var der meget få af, og vejen egnede sig heller ikke til bilkørsel.

De avlede lidt kartofler på det stykke jord, der hørte til huset, geden gav mælk, og hønsene, som mest fik føden på markerne der omkring, gav æg. Og så fik de af og til et brød af naboerne, når der blev bagt i den store ovn. Dengang havde man i ethvert hus en stor muret bagerovn, og der blev bagt til en måneds tid ad gangen. Og lidt kød fik de også fra naboerne, når de slagtede. De fik nok lidt fattighjælp fra kommunen, men det var længe før folkepensionens tid, og selv om Ole tjente en dagløn en gang imellem, har det sikkert været meget småt med penge i huset. Men der blev dog råd til tobak til Ole og enkelte andre købmandsvarer, især kaffe, og der blev drukket meget kaffe.

Jeg har drukket kaffe inde hos dem mange gange, og en gang imellem fik jeg en kop the, og den var krydret med hel kanel og nelliker. Sådan havde Trine nok lært at lave the i sin ungdom, når den skulle være rigtig god.

Da jeg besøgte dem så tit, havde jeg min egen kop at drikke af, og Trine sagde, at den skulle jeg arve efter hende, men jeg har aldrig fået den.

Huset blev efterhånden mere og mere faldefærdigt, og til sidst blev det så skrøbeligt, at hvis det havde været blæsevejrs om natten, kunne naboerne ikke lade være at se efter om morgenen, om huset stod der endnu.

En nat i oktober måned 1927 blev det orkan, og det var mere, end huset kunne holde til, det brasede sammen. Så snart det blev lyst, og naboerne opdagede det, kom de selvfølgelig hen for at se, hvordan det var gået Trine og Ole, de var heldigvis uskadte og sad i læ ved resterne af en væg. Da Ole så de første mænd komme, ville han vise dem, at han ikke havde tabt modet, så han modtog dem med en sang. Han sang et vers af en lille aftensang, der begynder med ordene: "Kære Jesus, vil du være husven i vort lille hjem". Naboerne kunne ikke lade være at le, for det var rigtignok et lille hjem, de kom til, og så var de selvfølgelig lettede over, at beboerne i det "lille hjem" ikke havde taget skade, de havde frygtet det værste.

De snakkede med dem om, hvad de nu skulle gøre. Trine var både forskrækket og forfrossen, og hun var klar over, at hun var nødt til at flytte, men Ole var kæk og holdt på, at han kunne godt blive der og prøve at sætte huset i stand, han kunne godt ligge i ly ved murresterne om natten. Men da Trine først havde sagt, at hun godt ville flytte til fattiggården, lod Ole sig overtale til at følge med og se, hvordan hans mor kom til at bo, og da han først var kommet derud og så, hvor pænt der var derude i forhold til det, de kom fra, blev han der også.

For os har navnet fattiggård ikke en god klang, men i virkeligheden kom de til at bo pænt derude, det var jo den tids alderdoms- og plejehjem.

De befandt sig så godt derude, at da jeg en tid efter besøgte dem, sagde Trine, at hun følte det næsten, som om hun var kommet i Himmerig.

Hun kom til at være på fattiggården i over 5 år og blev næsten 90 år, inden hun døde. Jeg besøgte hende kun nogle få gange i den

tid, for i de år opholdt jeg mig ikke her på egnen.

Ole levede nogle år længere, og da vi i 1935 var flyttet til Vodskov, kom han en dag og besøgte os, og vi sad og snakkede hyggeligt sammen og fik en kop kaffe. At han havde været glad for at besøge mig, fik jeg bevis for, da han gik hen over skolepladsen, for da gik han og sang salmen: "Befal du dine veje". Jeg havde så tit hørt ham gå og synge salmer, når han var i godt humør.

I året 1923 fik Trine en dag besøg af en journalist fra det fornemme dameblad "Tidens Kvinder", og resultatet af besøget blev en artikel og et par billeder i bladet 27. september 1923. Trine var jo også en af tidens kvinder.

Vodskov, den 6. juni 1984

Marius Jeppesen

Vedlagt: Kopi af artiklen i "Tidens Kvinder" og telegram fra Ole til mit bryllup, der viser hans håndskrift og korrekte stavning.

Jeg eder Lykke Ønsker
 paa eders Bryllupsfest
 at den bedste Brudefører
 maa være Eders Gæst
 at han som ved Guddamunder
 frembragte Vin af Vand
 med sin Fred maa følge Eder
 til de genløstes Land.

Modtag mine bedste Ønsker
 for Dagen og Fremtiden.

Ole Svendsen,
 Langholt.

Svendtrine og hendes Hus

NORDEN for Lov og Ret, fjernt og ene, bor Svendtrine med sin Søn. Hun er nogle og firs, og han er 52. At besøge Svendtrine er en Oplevelse man husker.

Svendtrine er meget faamælt og meget forbavset over mit Besøg, og som den selge Jyde hun er, spørger hun sin uventede Gæst: hvem, hvorfra og hvorfor jeg kommer.

Efter at jeg har tilfredsstillet alle hendes Spørgsmaal ved

at fortælle det meste af mit Levnedsløb, faar jeg endelig Lov til at fotografere hende og Hytten. »A' ka' ett forsto, the De ve ha' saa'n et gammelt Skabilken som mæ'.« — Trine bliver livlig, og muntert fortæller hun. Hendes Tale og Bevægelser minder mest om en Kone i Halvtredserne og sandelig ikke i Firserne.

Jeg faar Lov til at træde indenfor gennem en meget lav Dør. Aldrig har jeg set noget lignende. Jordgulvet ligner et Krater fuld af store og dybe Huller. Et Par Ierstampede Skillerum deler Hulen i tre Huller, som sparsomt oplyses af et Par bitte-smaa Vinduer. Bohaver bestaar af en inægtig Alkoveseng, en vældig Dragkiste, en Spinderok og noget der ligner et Bord. Jeg faar ikke Indtryk af, at Trine er proper, men Hullerne opfordrer heller ikke til det. — Saadan har Menneskenes Børn boet for Hundreder af Aar siden, men jeg troede ikke det var muligt i 1923.

Svendtrine er rask og glad. Tidlig er hun oppe og tidlig gaar hun til Rp. Hun er altid i Virk-

somhed, snart ude, snart inde, altid klarende sig selv, altid passende sig selv, altid nøjsom og altid glad.

Sønnen arbejder paa Herregaarden der i Nærheden.

Begge lever de efter Vismandens Ord: »Det er utrolig lidt jeg behøver.«

Jeg tager Afsked med den gode, gamle Kone, og jeg tænkte mit: Hvis Menneskene vilde være lidt mere nøjsomme, saa oplevede de Glæden, den høje Alder, og at den danske Krone røg op over Pari.

W. Sieverts.

Grindsted skole

250 år

Seminarieforstander Søren Blaxekjær, Nørresundby, fortæller her om Grindsted Skole gennem 250 år:

I dag udgiver skoleforvaltningen i Aalborg kommune et lille skrift med titlen: "Af en landsbyskoles krønike".

Anledningen er, at Grindsted Skole beliggende ved den nordøstlige skrænt af Hammer Bakker kan fejre sit 250-års jubilæum. Det er en sjældenhed - kan man vist godt sige - at en børneskole har haft et uafbrudt virke igennem 250 år. De fleste skoler er langt yngre end den i Grindsted.

Forfatteren til det lille skrift er skolens nuværende inspektør Benny Echers. Det er et stort arbejde Echers her har udført. Skriftet bærer præg af omfattende viden og en god kildekritisk sans. Det forholder sig jo sådan, at store og kendte skoler ofte har en velbeskrevet historie, idet kilderne hertil ofte er fyldige. Sådan forholder det sig almindeligvis ikke med de små skoler i landsognene. Heller ikke med Grindsted Skole.

Ved siden af arbejdet med de skriftlige kilder har Benny Echers derfor haft mange samtaler med lokale folk om skolens "ofte dunkle historie". Og her er det slående, at Echers ikke falder i den grøft, det er, at fortælle alle de gode og personlige, men ofte usandsynlige historier, der kan præge lokalhistoriske artikler. Echers formår på forbilledlig vis, at distancere sig fra de personlige interviewoplysninger, som nødvendigvis må være fremherskende, når det drejer sig om barndommens forguede eller måske forhadte lærer og hans skole.

Skriftet, som jo er et jubilæumsskrift, kan anbefales til læsning, også andre steder end i Grindsted. Og udgivelsen er i sig selv et vidnesbyrd om alle de mangeartede gøremål, som stadig påhviler skolelederen i det lille samfund.

Mange landsbyskoler er nedlagt ved rationalisering og sammenlægninger. Dette gælder ikke skolen i Grindsted. Den er, som den tager sig ud i dag, "en blomstrende landsbyskole med ti undervisere og et stabilt elevtal omkring 150, beliggende i et lokalsamfund, hvor befolkningen med liv og sjæl tager del i skolens dagligdag". Som Echers bemærker det i indledningen, så er det nok beliggenheden i et

afgrænset lokalområde, der gør, at Grindsted Skole stadig har sin berettigelse.

I 1675 blev Hendrich Jensen Stampe ansat som præst ved Hammer kirke vest for landsbyen Grindsted. Stampe havde i sine yngre dage

forside, jubilæumsskrift fra Grindsted skole

været huslærer hos flere fremtrædende familier, og det er sandsynligvis inspirationen herfra, der gjorde, at han "bestemte sig for at hjælpe almuenes børn til at kunne få undervisning i en skole". Hendrich Stampe afsatte et efter datidens målestok stort beløb til et legat, som skulle være grundlaget for en skole. Bestemmelsen vedrørende brugen af pengene blev nedskrevet i en legatfundats, der den dag i dag eksisterer i originaludgaven, og som i øvrigt er optrykt i det lille skrift.

Der blev afsat en kapital på 200 rigsdaler. Renterne skulle deles, således at de fattige i sognet fik halvdelen, og "den anden halve Deel aarlig uddeeles til den, som holder Skole for de fattige Børn". Desuden afsattes 20 rigsdaler "til et Skole-Huuses Opbyggelse".

I begyndelsen af 1700-tallet var der kun få skoler i Danmark. De fleste var oprettet med henblik på at give de gejstliges og borgernes børn den nødvendige uddannelse. Men for langt størstedelen af befolkningen var der ingen skole.

I Grindsted var det anderledes. Echers mener, at der muligvis allerede på Hendrich Stampes egen tid (død 1711) har været en slags "omgangsskole" i sognet (dvs. en skole, hvor læreren skiftevis underviste på to-tre gårde, som på omgang forsørgede ham og stillede skolestue til rådighed). Sikkert er det, at hans søn, Jens Hendriksen Stampe, som efterfulgte ham i embedet (1708-1733) opnåede at uddele rentepenge til en skoleholder, for i fundatsen nævnes direkte de "foreviiste Qvitteringer".

Der skulle dog endnu gå en del år før der blev bygget en skole. I 1727 blev der ganske vist udpeget en placering, men da de 20 rigsdaler "ey vare tilstrekkelige nok til et Skole-Huus at opbygge, og Sognemændene ey heller vare eenige om Pladsen" kneb det med at få planerne realiseret. Jens H. Stampe døde i 1733, og hans enke besluttede i februar 1734 at give 20 rigsdaler til formålet, så der ialt blev 40 rigsdaler til at bygge en skole for.

Så lykkedes det. Fundatsen blev nedskrevet og bevidnet. Den er dateret 6. maj 1734, og det anføres i sidste afsnit: "at Skole-Huusset nu er opbyggt, bestaaende af seks Fag i Længden og fire Fag i Bredden" (1 fag = 1,6 m). Echers anfører, at man ikke kender den nøjagtige beliggenhed, men han mener, at det har været tæt ved de nuværende skolebygninger.

Skoleinspektør Echers har undersøgt, hvor mange elever skolen kan have haft. Tallene er gisninger, men ved hjælp af matriklen af 1688 kan man få en fornemmelse af samfundets størrelse. Grindsted by bestod da af 29 ejendomme, der var beboet af 40 familier. Echers regner med, at der også er kommet børn til skolen fra Brødland, Torndal, Østbjerg, Møgellose og Sølgårde. Han anslår, at der alt i alt har været 40-50 skolesøgende børn i 1734. Som det i disse tidlige skoleår var tilfældet andre steder, har man nok delt børnene i to klasser, "stu'r" og "bette" klasse.

Når man tænker på vore dages skolepaladser, med mængder af udstyr, så er det tankevækkende at se, hvorledes det stod til på Grindsted Skole i de første mange år. Eleverne havde ingen bøger, papir var håndlavet og dyrt, derimod havde læreren en bibel samt Jesper Brochmanns Huspostil (huspostil = prædikensamling). Bibelen var skænket til skolen af Jens Stampes enke. Det fremgår af en tilføjelse til legatfundatsen skrevet af provst Lassen i Vadum, at enken også "har

givet Skolen en god Jernkakkellovn, der altid bliver som Inventarium udi samme, hvilket Sognepræsten har at observere, når Skifte sker paa Skoleholdere".

Formentlig har børnene siddet ved langborde på tilhørende smalle bænke uden ryglæn, men møblerne har sikkert været hjemmelavede og skænkes derfor ikke nogen opmærksomhed.

Derimod vågede man nidkært over det anførte "Inventarium", for i 1795 får regnskabet i legatbogen af amtsrevisoren en bemærkning: "Der mangler Forklaring, om den til Skolen skænkede Bibel og Jernkakkellovn endnu er til stede og brugbar, hvilken Forklaring aarlig for Fremtiden maa gøres". Dette rådes der bod på det følgende år, hvor pastor Spliid oplyser, at begge dele er til stede og i god stand, og han tilføjer: "Mere Inventarium findes ej ved Skolen undtagen en gammel, næsten ubrugelig Brochmanns Huspostil". Lignende forklaringer afgives årligt af præsten, indtil kakkellovnen endelig udskiftes som udslidt i 1801, hvorimod bibelen først i 1823 er "aldeles opslidt og ubrugelig, kun Levningerne deraf er tilstede". Med en tilføjelse af Benny Echers, ak ja, men da har den også været i daglig brug i næsten 90 år.

Echers gør godt rede for skolens bygningshistorie, som ikke skal opremses her. Dog er det værd at bemærke, at den første bygning holdt i ca. 66 år. Sognets bønder skulle efter fundatsen vedligeholde skolen. Hvordan det er forløbet vides ikke. Men i år 1800 var den gamle skolebygning erstattet af en anden på fem fag (dvs. otte m.). Heraf de tre til skolestue og to fag til skorsten og tørvehus. Huset var af bindingsværk med stråtag, havde klinede vægge og betegnedes som "nogenlunde vedligeholdet".

Den første af Grindsteds nuværende bygninger blev opført i 1868. Det var en bygning med en bolig på fem værelser til læreren samt en skolestue på hele 45 kvm. Her er der i dag bibliotek, lærerværelse, kontor samt håndarbejdslokale.

Echers lader os møde en række af skolens lærere. For de første - vel til helt op imod vort århundrede - har tilværelsen ved et lærerembede været kummerlig. Præcis den samme som for landbefolkningen i øvrigt. I den skoleforordning som Christian VI udstedte i 1739 hedder det ganske vist: "Kongen formoder, at man behandler Skolelærerne saaledes, at de ikke skal gøre deres arbejde sukkende", og den foreskrevne løn var for øvrigt: 12 rigsdaler, fem tdr. rug, syv tdr. byg, frit græs og foder til to køer og seks faar samt 25-30 bondelæs tørv. Men reglerne blev ikke efterlevet, og der kendes eksempler på, at selv mønsterlærere måtte opgive embedet, fordi de ikke kunne få deres løn.

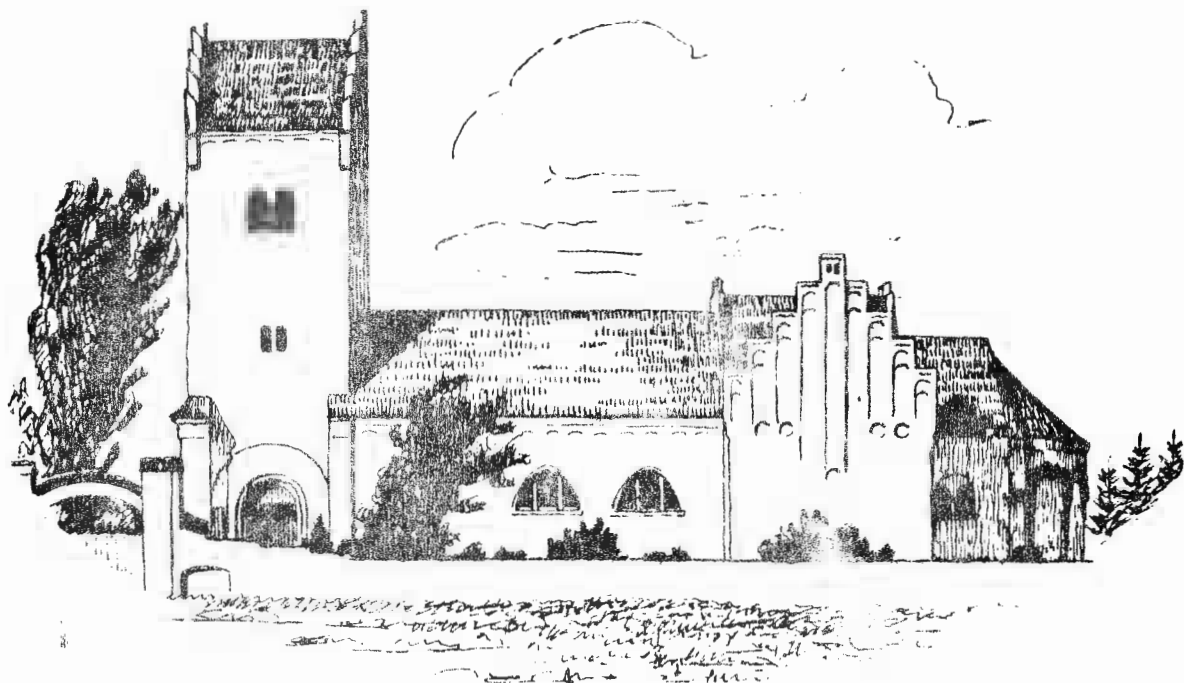
Det var en naturlig ting, at skoleholderen skulle leve "som en Bonde blandt Bønder", og der blev da også tillagt skolen i Grindsted "4 tdl. Agerjord af ret god Bonitet". Området lå vest for den nuværende skole og benævntes Skolemarken.

Som nævnt var et lærerembede magert, derfor bredte den skik sig fra den sidste halvdel af 1700-årene, at lærerne også blev sognedegne. Det hjalp lidt på økonomien. Degneembederne blev nu nedlagt omkring år 1800, men degnelønningerne gik så over til de skoleholdere, som gjorde kirketjeneste. Således blev læreren i Grindsted fra 1814 også kirkesanger ved Hammer kirke. Om netop denne lærer Emmer Andersen Svenstrup, som præsten gav skudsmålet: "en ung Mand af godt Hoved og Hjerte" fortæller Echers en sørg-munter historie, som nok er værd at bemærke:

En decembernat i 1809 nedbrændte degneboligen, og Svenstrups familie mistede næsten alt indbo. Tiderne var vanskelige, for Englandskrigene havde skabt inflation, og Svenstrup havde stadig sine svigerforældre at forsørge. Pastor Spliid bad biskop Jansen i Aalborg træde til og hjælpe, og denne udsendte da en rundskrivelse i stiftet, hvori han anbefalede "ommeldte brandlidte Degn, der er en særdeles retskaffen Mand, der sidder med kone og tre smaa uopdragne børn og ved denne ildebrand er kommet i den kummerligste Forfatning". Der indkom ca 300 rigsdaler, og selv fra det fjerne Viborg kom der 10 rigsdaler til "den brændte Degn i Grindsted".

Om sidste historie - med det fyrstelige beløb - er sand, ved jeg ikke. Men hermed til lykke til Grindsted Skole.

Søren Blaxekjær

Vodskov Kirke 75 år

***Søndag den 17. juni kl. 10,00 jubilæums-
gudstjeneste*** i Vodskov Kirke ved biskop Henrik
Christiansen. Ved gudstjenesten medvirker Vodskov Pi-
gekor v/ Flemming Danstrup. Kirkens organist, Inger
Andersen, betjener orgelet. Desuden medvirker John
Schødt og Jørn Holm Christensen på trompet.

***Søndag aften den 17. juni kl. 19,30 jubi-
læumsarrangement*** i Vodskov skoles aula. Fest-
talen holdes af informationschef i DMS Jakob Rønnow
over emnet: ***»Kirken i computerlandet«*** — en festlig
aften om Japan. Vodskov Skolekor v/ Flemming Dan-
strup medvirker.

Der er fælles kaffebord, og menighedsrådet er vært. Dø-
ren står åben for alle, der ønsker at deltage både i guds-
tjenesten kl. 10,00 og i arrangementet kl. 19,30.
Hjertelig velkommen.

Menighedsrådet

Karl Nielsen

Dagen før vi i 1983 åbnede vor Horsens-Hammer-udstilling modtog vi 171 tegninger og skitser, udført af maleren Karl Nielsel (kaldet Gartner-Karl). Motiverne til tegningerne er alle hentet i Hammer Bakker. På denne og den følgende side bringer vi nogle af Karl Nielsens tegninger. På denne side: Gammel Kongevej ved Ørndalshuset (øverst) og Brødlands Mølle (nederst). På næste side: Julius Kristensens hus, Brødland (øverst) og Jens Peter Kristensens hus, Brødland (nederst).

Hst.

gn

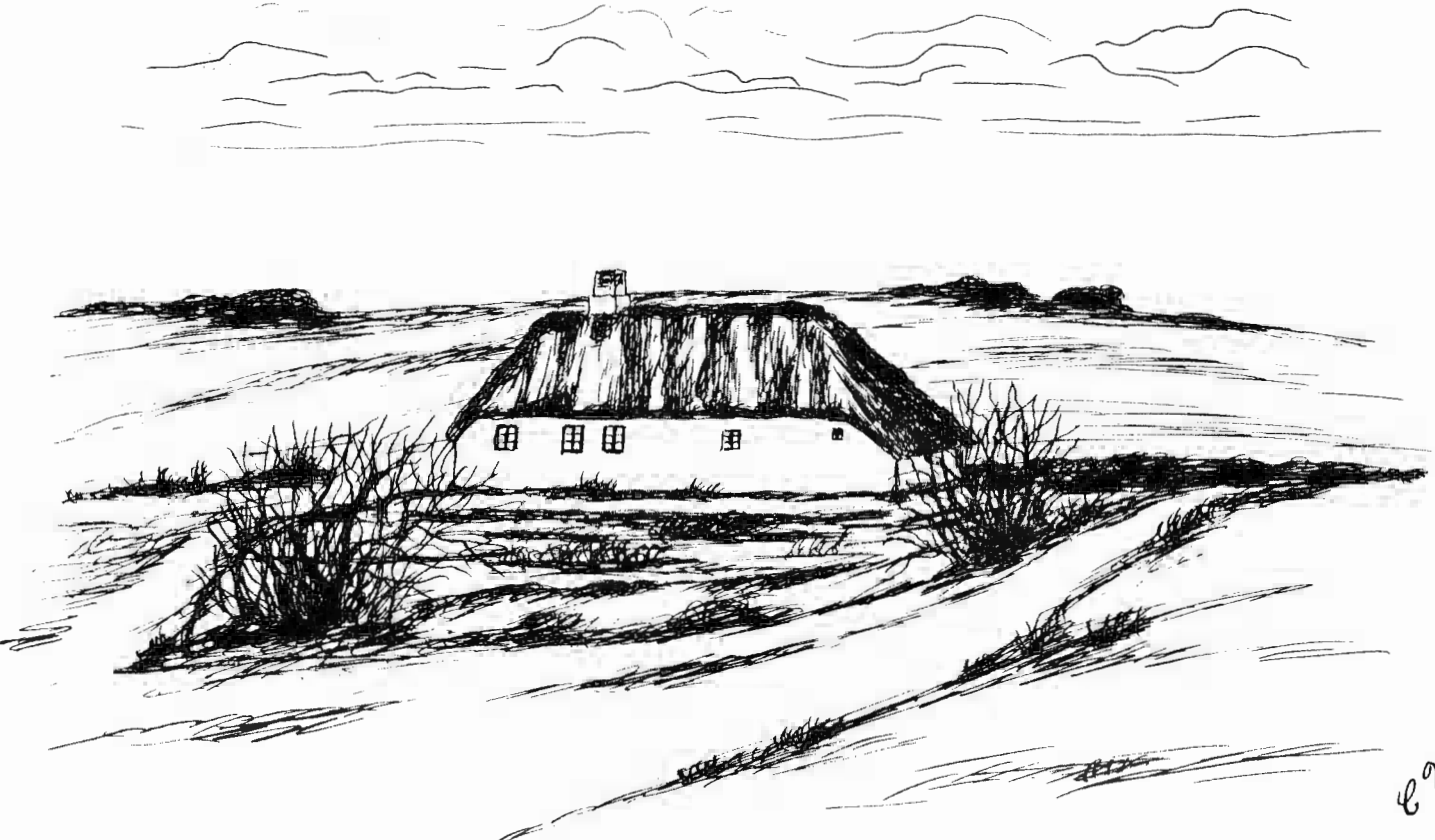
77

gn.

en.

en

ÅNDSSVAGEFORSORGEN

Overlæge Gunnar Wad, der i en lang årrække var chef for åndssvageanstalten i Vodskov, har skrevet denne artikel.

I

Dansk åndssvageforsorg begyndte med en anstalt i Slesvig. Men den mistede vi jo i 1864, og rent ud sagt - jeg ved meget lidt om den. Man har lov at sige, at den egentlige danske åndssvageforsorg begyndte, da man i 1885 på lægen Hübertz' initiativ startede "Gl. Bakkehus" som helbredelsesanstalt for idioter. 10 år efter kom et nyt initiativ. Det var teologen og pædagogen Johan Keller, der oprettede anstalter i selve København. Efter diverse mageskift og forhandlinger deltes landet i realiteten op i det, som senere blev Østifternes Anstalter (Ø.A.) med hovedsæde på Ebberødgård og Den Kellerske Anstalt i Brejning ved Vejle fjord. "De Kellerske Anstalter" under fast ledelse af Johan Kellers søn, lægen Christian Keller ("Professoren"), den mand, der ubestridt frem for nogen anden skabte dansk åndssvageforsorg og gjorde den berømt i den ganske verden. Professorens fandt et egnet sted til den store anstalt, hvor de første bygninger blev taget i brug 1899. Derefter fulgte anstalten i Ribe 1907. Byen blev nok valgt væsentligt for at skaffe beskæftigelse. Efter 1864 havde den jo bogstavelig talt intet opland undtagen mod nord. Denne anstalt fik måske den bedste beliggenhed af alle danske anstalter. På den ene side frit beliggende med stort areal ned mod åen. På den anden side nærmest sammenbygget med den lille købstad. Men først længe efter begyndte man at tænke på Nordjylland.

Da det omsider skete, blev det, som ved Ribe-anstalten, på professor Kellers initiativ. Om placeringen var der vidt forskellige planer. Jeg ved, at Keller en tid var inde på at erhverve herregården Kokkedal ved Brovst, men lykkeligvis kom han på andre og bedre tanker, da han kom i forbindelse med sagfører Olesen, Nørresundby, der ejede store dele af Hammer Bakker. Jeg har ingen viden om, hvorledes disse to hver på sin vis yderst særprægede mænd fandt hinanden. Og endnu mindre har jeg mindste anelse om, hvad der bevægede sagføreren til at skænke det meget store og næsten ideelt egnede areal til den nye anstalt. Nogen interesse for eller kærlighed til de åndssvage forelå ganske bestemt ikke. Jeg gætter - men det er rent gætteri - at der bag gaven lå ønsket om at bevare det naturskønne areal med mindst mulig bebyggelse.

I alt fald skal man ikke søge årsagen i det skandskrift en lille "folkelig" skribent, Olesen-Løkken, fandt på at udgive, og hvor han skildrer sin velgører, Olesen, under navnet sagfører Sigerslet. Klogeligt ventede skriftets ophavsmand med at udgive bogen, til sagføreren var død, men han fik hårdt ram på endnu levende personer, der dog ikke orkede at forfølge ham ad rettens vej. Der var lagt store planer. Det nuværende mandshjem blev taget i brug december 1916, men det var tanken, at der syd herfor skulle opføres endnu tre store pavilloner plus meget mere. Med patienterne fulgte fra Brejning den første lægeforstander, dr. Bodil Hjorth. Og her må Keller have givet af sit hjerteblod. Hun var et aldeles strålende og højt begavet menneske. Havde været reservelæge i Brejning siden 1904 og havde - hvad der i de tider var aldeles usædvanligt - været på studierejse til Amerika, hvorfra hun hjembragte de Binet-Simonske intelligensprøver og fik dem introduceret først i Brejning, dernæst i det øvrige Danmark. Men det gik helt galt. Dr. Hjorth forelskede sig og forlovede sig. Og det blev for meget for sagføreren. En kvindelig lægeforstander, der ville gifte sig. Det var for stærkt. Det endte med, at dr. Hjorth (nu Bloch) måtte fortrække. Hendes rige evner spildtes ikke, men blev anvendt til gavn for et lille antal kvindelige patienter i et privat hjem, hun oprettede i Ringsted. Jeg har hørt hende selv fortælle, at hun tilfældigt mødte professoren, der foreholdt hende, at hun nok havde været indiskret. Svaret kom omgående. "Det vil jeg sige professoren. Vi hængte altid noget for nøglehullet". Og det kunne bestemt også gøres nødigt. Dr. Hjorth boede midt blandt patienterne i tre værelser uden indbyrdes forbindelse. Forskellen var blot, at hendes døre gik indad, patienternes udad. Afsluttende mine erindringer om hende, har jeg en beretning, som hun selv har fortalt mig. Hun kom i økonomisk uføre og vidste ikke sine levende råd. Hun tog så damperen til Aalborg og gik på sine fødder til Vodskov, hvor hun fik foretræde for sagføreren. Inden der var gået et kvarter, havde denne løst alle hendes problemer. Hvad man end kan sige om de to mennesker. Småfolk var ingen af dem. Hun efterfulgtes 1920 af dr. Nathalie Thormona Christensen. En aldeles anden form for personlighed. I hendes tid skete der ikke ret meget. Hvad ens maskine dog kan finde på at bogstavere. Sker der ikke noget i en skov om vinteren? Jo, der dannes årringe, og rødder finder dybere ned. Så stilfærdigt som plov finder muld. I dr. Christensens tid blev der - med en lille omskrivning af sangen "I Vodskov bevaret og lagt livssæd for kommende dage". Det blev mig, der høstede brødkornet Tak.

Men med de store byggeplaner skete der ikke så meget. "Skeldal" blev bygget med så dyre, håndstrøgne sten, at de nok var for kostbare

for Nørresundby Bank. Sagførereren forbyggede sig. Fra pålidelig kilde har jeg, at han ikke kunne lide at erkende overskridelsen og derfor af egen lomme forrentede og amortiserede denne. I alt fald steg anstaltens gældsbyrde efter sagførerens død med små 100.000 kr. Det var ikke nogen lille mand. Så kom Steinckes socialreform, hvorefter forsorgen for de ändssvage så lykkeligt gik fra kommunerne til staten. Dette bevirkede, at kommunerne så en økonomisk fordel ved at anmelde deres ändssvage til forsorgen. Man blev simpelt hen oversvømmet. Da overlæge Wildenskov i Brejning havde skaffet sig så store bevillinger, at han bogstavelig kvæledes i dem, kom omsider turen til Vodskov. (Ribe, var der ingen, der tænkte på. Men da stod dr. Christensen for at tage sin afsked, og igen trådte Brejning til med råd og megen dåd. Forud var der gået en række møder i det nordlige, hvor forældre forlangte, at deres ändssvage børn, skulle have mulighed for at komme hjemmet nærmere. Det gik hedt til. Frederikshavn måtte kredsløge Henrichsen, der i øvrigt var en varm tilhænger af udvidelsesplanerne, efter rygtet undslippe fra et møde med livet i behold, men gennem et toiletvindue. Et byggeudvalg blev nedsat med teknikere og overlæge Wildenskov samt inspektør Sass-Petersen, Brejning. Man fik bevilget 1.700.000 kr. og for disse penge opførtes 1938-39 køkken, vaskeri, kostskole og en stor afdeling for større børn, hvorved patienttallet steg fra 176 til 401. Yderligere udvidelser var forudset med 200-300 pladser. Hertil kom to pavi løser i Mariager med tilsammen 200 pladser, der efter forhandlinger blev etableret som filial af Vodskov. Oplandet øgedes fra de tre nordjyske amter med Viborg amt. Midt i byggeriet blev jeg udnævnt til overlæge, et i alt fald titelmæssigt avancement. Min forgænger var "lægeforstander". Til gengæld snød man mig for et løntillæg med den motivering, at "det var jo sådan en lille anstalt". Som betingelse stillede jeg, at der ikke i Jylland (som tilfældet var ved Ø.A.) skulle oprettes en stilling som "Lægechef", men at jeg i al fremtid ville være uafhængig. Jeg fik løftet og sikrede dermed - sådan set - Vodskovs selvstændighed. Men det var i årevis en belastning, at min bestyrelsesformand i alle vigtige spørgsmål rådførte sig med min gamle chef, overlæge Wildenskov. Belastningen følte måske mest af mig, på hvem byrden hvilede. Endvidere sloges det fast, at jeg i lighed med, hvad forholdene var i Brejning (men ikke ved Ø.A.) var inspektørens overordnede og altså var administrerende overlæge med ansvar også for det økonomiske. Dette var ikke formelt mundsvejr, hvilket bl.a. fremgår af, at jeg i to perioder af henholdsvis et års og to-tre måneders varighed slet ikke havde nogen inspektør. På dette grundlag skulle jeg videreføre mine forgængeres arbejde og samtidig skabe en

ny, moderne anstalt ledet i "Den kellerske ånd". Anstaltsånden var noget, vi i de år var meget optagne af og snakkede ustandseligt om. Jeg ved, at jeg hos svenske kolleger omtaltes som "Den heliga anden från Danmark". De principper, der gjorde det muligt at skabe en sådan ånd, var nok, at overlægen var chef, at han boede midt i anstalten og måtte regne med en arbejdsuge på mellem 60 og 70 timer, ansvarlig over for bestyrelsen, som principielt ikke blandede sig i behandlingsproblemer. Overlægen behøvede ikke at være psykiater, rent ud sagt brød vi os ikke så meget om psykiatere i Jylland. Men han skulle være oplært i praktisk administration på en anstalt, helst Den Kellerske. En forudsætning var nok, at overlægens kone var aktivt medengageret i arbejdet. Behandlingen af patienterne overlodes i princippet ikke til sygeplejersker, men til forsorgens eget uddannede plejepersonale, hvor der lagdes megen vægt på, at hver afdelingsleder inden for sit område mest muligt blev fritaget for administrativt arbejde, men der ud over fik mulighed for at udfolde sig i megen selvstændighed. F.eks. kendtes i mange år ikke normeret arbejdstid for afdelingsledere. Men få var da også de ledere, der oplevede et langt otium. Anstalten skulle være en stor, kombineret anstalt. Stor alene af den årsag, at den skulle kunne modtage patienter af alle aldre, begge køn og med alle grader af åndssvaghed og legemlige defekter. Men man anså det også for en langt bedre ordening, om de enkelte afdelinger var store, gerne op mod 100 patienter eller flere på hver. Mulighederne for kammeratskab, for hurtig og smertefri omflytning til andet miljø, uden at dette medførte alt for store omvæltninger, kort sagt stabilitet i forholdet patienterne indbyrdes og mellem patient og personale var af afgørende betydning. Selvsagt hørte med hertil et antal små afdelinger beregnet for klientel med særlige krav. Anstalten skulle være åben og dette i ordets egentligste forstand, således at i princippet ingen dør måtte være aflåset, bortset lige fra yderdørene om natten. Endvidere eksisterede begrebet besøgstid ikke. Pårørende og gæster var velkomne til at møde op uden først at anmelde besøg eller passere kontor praktisk talt døgnet rundt. På alle sove- og opholdsstuer fandtes billeder, blomster og gardiner. Man spiste ved dug og IKKE voksdug. Jeg har aldrig tegnet et hus med elevator. Dette ud fra den rigtige overvejelse, at trapper er bedre for dårligt gåendes optræning end de fysioterapeuter, jeg alligevel ikke kunne få. Ej heller har jeg lagt navn til døre, der var så brede, at en seng kunne køres igennem. Jeg tør ikke tænke på, hvad det har kostet mit plejepersonale af dårlige rygge. Jeg fandt ikke engang på at sende dem til kursus om, hvordan man løftede. Men patienterne skulle - splitte mine bramsejl - tvinges ud af sengene.

Og så skulle vi kende hinanden. I mine unge dage gik jeg "stuegang" om natten. Jeg husker, hvor plejemor og jeg sad nattevagt hos vådliggere for at finde ud af, hvornår de tissede. Jeg har været med, når patienterne blev taget op om morgenen, lagt i seng om aftenen.

Jeg kan ud fra et sådant kendskab til dagliglivet prale med - det må gerne noteres på min gravsten - at det var mig, der i alt fald i Vodskov fik afskaffet den helt overflødige og beskidte optælling af snavsede bleer. "Stuegang" har i al min åndssvage tid bestået deri, at jeg gik alene på afdelingerne og sad i timevis med plejemødrene, hvor i alt fald jeg havde udbytte af samtalerne. Og så en gang imellem en gennemgang af alle lokaler på afdelingen - med gyldne løfter fra min side om, hvor meget bedre, det skulle blive.

Formålet: At opdrage og oplære de åndssvage, således at de vil kunne anbringes med størst mulig tilnærmelse til det normale liv. Jeg har næppe fundet på formuleringen selv, men kan prale med, at jeg blev citeret for ordene i Vejles aviser efter et foredrag, jeg havde holdt i Fredericia Rotary 1935. Jeg har det på tryk. Forskellen mellem den og den nuværende fortolkning er bare den enkle, at jeg vidste, hvad jeg talte om. Og det vil sige, at jeg og mit personale dengang erkendte, at der er begrænsninger for, hvad man kan byde åndssvage uden at sprænge rammerne for fornuft, og hvad åndssvage og deres pårørende kan acceptere.

II

Jeg var meget ung, da jeg oktober 1938 tiltrådte som overlæge i Vodskov. Jeg havde følgelig store forventninger. Trods givet løfte havde man ikke skaffet mig plads i byggeudvalget. Dette voldte i alt fald mig besvær. Jeg tænkte i alt fald MEGET over, hvorledes jeg skulle belægge mine takkeord ved den pompøse indvielsesfest og sendte senere overlæge Wildenskov mit manuskript. Men skidt. Jeg fik jo overladt en nogenlunde nøgleklar, splinterny anstalt. Og her blev det min opgave at indføre "Den Kellerske Ånd", omend med lidt modifikationer efter mit hoved. Jeg ville nok gøre anstalten endnu mere åben end Den Kellerske, og jeg havde store planer om at engagere pædagogerne i arbejdet med, hvad vi dengang betegnede som "ikke underviselige" børn. Og så gjaldt det jo først og fremmest at søge etableret samarbejde med personalet på stedet. Talmæssige var vi en lille skare. Med mig selv i alt 36. Så det kom let at lære hver enkelt at kende. Men hvilken modtagelse kunne jeg forvente? Dr. Christensen havde ikke haft megen - og i alt fald ikke megen venskabelig forbindelse med Wildenskov, og nu kom dennes elev fra Brejning op og

skulle omvælte det hele. Jeg har aldrig glemt med hvilken loyalitet alle 35 fra den første dag tog imod mig med varme og tilsyneladende ubegrænset arbejdslyst samt vilje til at acceptere nye tanker. Af de 4 afdelingsledere blev de 3 flyttet til nye afdelinger med helt anderledes klientel, end man var vant til. Jeg fik en ekstra kage til kaffen, da jeg meget bekymret kom med mit forslag herom. Og øjeblikkelig accept.

Patienterne kom stort set fra Brejning. Min kone og jeg husker særligt den mørke novemberaften, hvor rutebilerne kom med eleverne til det nye skolehjem, som lå oplyst og varmt i tågen. Et helt nyt kapitel var dermed skabt i det nordjyske. Og som de lærere sled i det med effektiv arbejdsydelse langt ud over, hvad der forlangtes - af andre end dem selv. Skolen var jo anstaltens flagskib. Men med videre byggeplaner lå det tungt. Krigen var brudt ud. For så vidt en fordel, så jeg fik en tænkepause. Den blev blot alt for lang. Jeg prøvede i det eksterne. Der var næppe gået en måned, så havde jeg forhandlet med Aalborg byråd om oprettelse af en eksternatskole. Men planerne stoppedes af min kloge og forsigtige bestyrelsesformand. Han fandt det for letsindigt at overlade en sådan opgave til mig unge mand. Sådan noget burde gennemprøves af de erfarne folk i Brejning. Resultatet blev, at den første jyske eksternatskole ikke oprettedes i Aalborg, men i Århus, og det kun fordi Tysken beslaglagde anstalten i Skanderborg og derved bragte Brejning i en tvangssituation. Men i det eksterne var der i øvrigt nok at gøre.

I mit første år aflagde jeg besøg i 630 plejesteder med samtidige besøg hos diverse sognerådsformænd, læger, præster og lærere. Der er næppe nogen kommune i Nordjylland, hvor jeg ikke fik kontakter. Jeg fik antegning fra revisor, som ved uanmeldt kasseeftersyn ikke havde fundet mig hjemme. Kassen beroede i vort gæsteværelse. "Hvordan havde min forgænger båret sig ad"? "Hun holdt lige så lidt som jeg ferie", måtte jeg svare. Bogholderiet havde jeg klogeligt overgivet til vor - eneste kontordame.

Selv de store udvidelser forslog kun som en dråbe mod behovet. Jeg vil aldrig kunne glemme de frygtelige tragedier, når jeg måtte sige nej til at øge overbelægningen. En moder mødte op på mit kontor med en 12 år gammel, dybt åndssvag dreng. Han havde med en kniv skåret hagen og lidt af næsen af hende.

Jo. Jo. Et barns naturlige placering er rigtignok i dets hjem. Nat og dag regnede det ned over mig med ansøgninger, klager og trusler. Navnlig socialminister Strøm fik mange klager over min hårdhertethed. Den lod han gå videre, men foretog sig i øvrigt intet som helst. Jo. Jeg var da til middag på Christiansborg. Så kom be-

frielsen. Som den første blandt alle anstalter fik Vodskov bygget en ny afdeling (E). Det er vist det fattigste byggeri, jeg nogensinde har lagt navn til. Men det gav 30 pladser, selv om mine forsøg på at stjæle materiale til centralvarmen i Hanstholmfastningen ikke lykkedes - helt. 1951 toges de store afdelinger C og D i brug. Her havde jeg brudt med alle traditioner og flyttet personalet ud. En ven af mig sagde herom i alvor, at han nok var klar over, at Wad ikke ville blive straffet derfor her på jorden, men nok i det hinsides. Jeg gik mange sære veje for at forklare bestyrelse og bevilligende myndigheder, at pladsmangel på børneafdelinger kunne afhjælpes derved, at jeg byggede voksenafdelinger, og at behovet derfor var størst i Vodskov snarere end i Mariager. Krogveje er et ventligt ord. Men jeg fik min vilje til gavn for patienter og forældre. Men efterhånden blev det klart for mig, at jeg ikke kunne gøre mig håb om at realisere mine planer om i Vodskov at skabe en virkelig stor anstalt. Grænsen for, hvad jeg kunne få lov til at bygge til, lå nok omkring de 800. I stedet drømte jeg en drøm. Jeg ville skabe en helt ny "Nordvest-jysk" anstalt. Til den ende fik vi erhvervet Krabbesholm Sanatorium, hvor navnlig den lidet egnede hovedbygning blev fyldt til randen med patienter i tre etager. Jeg gik meget stille med mine døre og røbede kun for ganske få, hvad jeg egentlig havde planer om, nemlig med udgangspunkt i de store huse at opføre en stor, kombineret anstalt, hvor hovedbygningerne skulle anvendes til værksteder og personale. Med hjælp af nu afdøde borgmester Woldhardt Madsen - et ædlere eksempel for det bedste i dansk demokrati har jeg aldrig oplevet - fik jeg en slags forkøbsret til, hvad mine erindringsforskydninger får mig til at mene, var omtrent hele roden af Salling. Men det gik galt.

Under pres købte forsorgen i stedet de udslidte træbarakker fra 1916 i Hald Ege samt helt fortvivlende Silkeborg Sanatorium. Min drøm brast, og det hjalp kun lidt, at den daværende medicinaldirektør ringede mig venligt op og forklarede, at jeg - selvfølgelig - havde ret, men at o.s.v.. Resultatet blev, at der i dag står 3 anstalter, hvor patienterne er anbragt uhensigtsmæssigt. Jeg kan endnu mærke bitterheden stå mig i halsen. Et nederlag blandt mange. Måske straffen for, at jeg gik for meget ad bagdøre med folk, der var mere vant til de passager end jeg.

Overlægen var, som omtalt, inspektørens overordnede. Ordningen stred mod natur og fornuft. Det taler de jyske inspektører til ære, at den fungerede i mere end 100 år. Men den fungerede godt. Da ændssvage-loven af 1959 stod for døren, blev forholdet rettet, og

det gav såmænd ikke de store vanskeligheder. Langt vanskeligere blev det, da man herefter indførte en firdelt centerledelse med læge, inspektør, socialleder og pædagog som sidestillede. Også dette lød fornuftigt, men kunne naturligvis ikke fungere fornuftigt i praksis, vanskeliggjort, som det yderligere blev ved forsorgschefens lægehad. Men det gik dog slideligt de fleste steder omend altid med et enormt spild af kostbar tid. Jeg havde i disse år en beklemmende følelse af, at udbyttet af hver arbejdstime år for år forringedes i forhold til besvær og indsats. Mærkeligtst var oprettelsen af en stilling som forsorgschef og besættelsen af denne med en mand, der var fast overbevist om, at han vidste alt - simpelthen ALT - om såvel lægelige, den pædagogiske, den administrative og sociale side af arbejdet med åndssvage. En mand, der skråsikker på sig selv, gennemtvang egne meninger og i realiteten ikke tålte modsigelser. Disse sidste år har hos mange af forsorgens medarbejdere ikke efterladt de gladeste minder. Men naturligvis: Vi fik takket være forsorgschefens indsats - og de gode tider - stillet næsten en ufattelig masse penge til rådighed. Undertiden så mange, at vi for eksempel ikke anede, hvad vi skulle anvende lommepengene til hos vore dybt åndssvage patienter. Men ser man på de huse, der er opført i Vodskov, er det jo en helt anden standard end i tidligere fattige tider. Sygehus, spastikerafdeling, Birkehjem etc. Og forsorgschefen gennemførte en væsentlig forbedret undervisning af vort plejepersonale. Noget, vi overlæger havde forsømt. Dels af travlhed, dels måske fordi vi fandt plejepersonalets indsats så strålende og så uden den store boglige uddannelse?

Men ellers var kontrasten stor. De tidligere bestyrelser tog sig af, hvad de havde forstand på: Budgetter, byggerier, administration, personaleansættelser og normering. Fastsættelse af plejeløn etc. Nu svævede vi i en evigt skiftende, himmelblå og lunefuld himmel med direkte indgreb i dagliglivet. Måtte patienterne rive planer?

En energisk dame, fru Tuxen, rejste spørgsmålet om en forældreforening. Jeg troede oprindeligt ikke på, at tanken kunne realiseres, men støttede efter evne. Fru T. havde et barn i Vodskov og var fuld af beundring for Den Kellerske Ånd. Hun stillede mig i udsigt, at jeg kunne blive sådan en slags overgeneral for den danske åndssvageforsorg. Nu var det ganske udelukket, at nogen ville finde mig kvalificeret, næsten lige så udelukket som, at jeg ville søge en sådan stilling. Men tanken var da også, at damen skulle godkende alle mine dispositioner, før andre så dem. Da hun blev klar over, at i alt fald ikke jeg ville hoppe på den sære pind, var der ingen

grænser for det had, hvormed hun nogle år forfulgte mig og alt mit væsen. I stedet gik hun til Ø.A. og til forsorgschefen, hvor hun i alt fald hos sidstnævnte modtoges med vidtåben favn. Selvfølgelig så fru Tuxen rigtigt. Hun gjorde et pionerarbejde, der kun kan nævnes med hæder og respekt. Nu, hvor alle besværlighederne er ved at blive glemt. Hvad skulle de åndssvage og deres pårørende gøre i dag uden foreningen? En lille pudsighed. Foreningens blad hed en kort overgang, medens fru Tuxen forhandlede med mig "Keillers Minde".

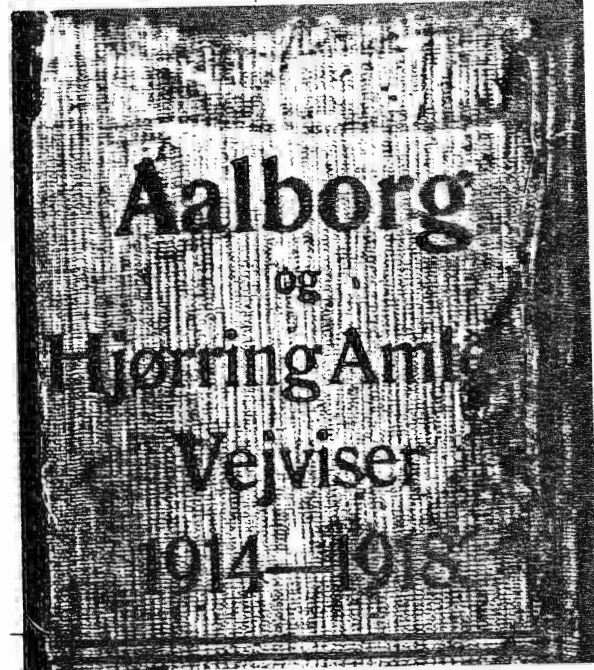
Jeg har søgt at skildre, hvorledes man i min ungdom og manddom fandt det rigtigt at behandle åndssvage mennesker og drive åndssvageforsorg. Jeg har søgt at give indtryk af, hvor mangefacetteret arbejdet var inden for måske navnlig den jyske åndssvageforsorg. Nu er alt dette strakt i gruset. End ikke ordet åndssvag er tilbage. Jeg skal vel vogte mig for, efter mere end otte års pensionisttilværelse, at udtale mig om fremtiden. Jeg får af og til nødråb fra foruroligede og fortvivlede forældre, men deres tal berettiger mig ikke til at udtale mig.

Hvad man end kan sige om min generations indsats: Vi var uenige, ofte så uenige, at det kunne gå ud over personlige venskaber. Nogle af os var usikre, ja, måske endda ligefrem ydmyge i erkendelse af egen usikkerhed, når vi stod overfor at skulle planlægge og arbejde for åndssvage. Men een ting er sikkert: Vi sang ikke i floskelkor under en taktstok. Det har man gjort i forsorgen de sidste 23 år, og mange - et flertal? - er derved nået til den opfattelse, at man kan behandle åndssvage, som var de ens, berøve dem valgfriheden, presse dem ud i livsmønstre, som man finder passende for en selv, men som man ikke aner, om de passer til åndssvage.

Man glemmer i alle flosklerne, at åndssvage indbyrdes er lige så forskellige som en gruppe mennesker, der blot knyttes sammen ved at have samme bogstav i deres efternavne. Måtte det personale, der skal tage sig af åndssvage, formå at frigøre sig fra de sidste mange års klichéfabriks påvirkning under ansvar over for den gruppe medmennesker, der er mest værgeløse ikke alene over for naboen, men måske navnlig for de mennesker, der påtager sig at varetage deres kår.

Gunnar Wad

De følgende sider er et optryk af en gammel vejviser for Aalborg og Hjørring amter 1914-1918

Hammer Sogn.

Landsbyernes Navne i Sognet: Vodskov, Brømland, Møgelmose, Grindsted, Østbjerg, Fjordengene.

Kær Herred. Folkemængde: 1011. Postadresse: Vodskov og Sulsted.

Sogneraadformand: Anton Nielsen, Kinderup.
 Sognefoged: Jens Peter Jensen, Vodskov.
 Skoler: Vodskov: Førstelærer S. Ersted, Lærerinde Frk. Lehmann, Vodskov. Grindsted: Enelærer M. Andersen, Sulsted.
 Distriktsjordemoder: Fru Villadsen, Vodskov.
 Forligsmægler: H. C. Eriksen, Vodskov.
 Brandfogder: P. M. Krogh, Englund, J. Nymark, Hammerdam.
 Stævningsmand: Sogneraadsmødl. C. P. Pedersen, Vodskov.
 Lægdsmand: J. P. Jensen, Vodskov.
 Jordboniteringsmænd: Partikul. Ole Nielsen, Hammergaard, Gdr. Søren P. Jensen, Langbrökro.
 Ligsynsmænd: P. T. Kristensen, Grindsted, Lavrits Skipper, Vodskov.
 Vandsynsmand: Fmd. Gmd. P. M. Krogh, Englund.
 Vurderingsmænd: C. Urth, Rærup.
 Hjelpekassen: Fru Anna Nymark, Vodskov, Hmd. A. P. Rasmussen, Grindsted.
 Sundhedskommissionen: P. M. Pedersen.
 Skolekommissionen: Gdr. Peder Nielsen, Grindsted, Sogneraadsmødl. C. Urth, Rærupsminde.

Vejudvalget: Sogneraadsmødl. J. P. Jensen, Vodskov, C. Urth, Rærupsminde, Ole Frederiksen, Grindsted.
 Værgeraad: Bmd. N. C. Jensen, Møgelmose.
 Sygekasse: Horsens-Hammer (se Horsens).
 Sparekasse: Horsens-Hammer (se Horsens).
 Dameskræderinde: Fru Andersen, Vodskov.
 Detailhandler: Brugsforen., Grindsted, L. Karstens, Vodskov.
 Forbrugsforeninger: Rærup, Fmd. C. Urth, Vodskov. Grindsted, Uddeleer T. Jensen, Fmd. Johan P. Rasmussen.
 Gartner: T. Holm, Møgelbjerg.
 Hestehandlere: M. Pedersen, Rærup, Jens Nyberg, Vodskov.
 Afholdsforening: L. Larsen, Vodskov.
 Høker: Ole Jensen, Vodskov.
 Købmænd: C. Christensen, L. Carstens, Vodskov.
 Murere: Micael Andersen, Peter Jensen, Marinus Nielsen, Vodskov.
 Møllebygger: L. Andreasen, Vodskov.
 Møllere: J. Jensen, Vodskov, Andersen, Attrup Enge, J. Pedersen, Grindsted.
 Sagfører: A. Olesen, Møgelbjerg.
 Skomager: L. Olsen, Vodskov.
 Skrædere: J. Jensen, N. Jensen, Fru E. Andersen, Vodskov.

HAMMER SOGN

Slagtere: N. C. Larsen, Grindsted, Lav-
rits Henriksen, Vodskov.
Smede: N. C. Nielsen, Vodskov, Joh.
P. Rasmussen, Grindsted.
Snedker: J. P. Nielsen, Vodskov.
Stenhugger: Peder Ejlertsen, Brod-
land.
Ølhandler: J. P. Pedersen, Vejhuset.
Mejeri: Rærup Andelsmejeri.

Landejendomme:

Hammer: Forrige Præstegaard, Søren
Jensen, Hartk. Tdr.: $4\frac{3}{4}$, Ejen-
domsskyld i Tusinde: 43. Eng-
holm, Jens Peter Jensen, 12, 120.
Vodskov: Sagfører A. Olesen, 11, 94.
Kærsgaard, Laurits P. Pedersen,
 $1\frac{1}{4}$, 13. Marius Larsen, 1, 12.
Jens Peter Jensen, 1, 10. Enke
Marie Jensen, $\frac{1}{4}$, 6. Johannes Ras-
mussen, $\frac{1}{2}$, 6. Morten Petersen,
 $\frac{1}{8}$, 8. Christen Urth, $\frac{1}{4}$, 7. Mari-
nus Jensen, $\frac{1}{8}$, 8. Johannes Peter-
sen, $\frac{1}{8}$, 12. Martin Henriksen, $\frac{3}{8}$,
8. Chr. Hansen, $\frac{1}{2}$, 9. Chr. P.
Pedersen, 3, 26. Chr. Møller, $1\frac{1}{8}$,
16. K. Nielsen, Dronninglund, 1,
16. Skønlund, Peder Bering Rafn
Jensen, 3, 32. Jens Nyborg Sø-
rensen, $\frac{1}{2}$, 8. Laurits M. Larsen,
 $\frac{1}{8}$, 5. Gæstgiver Lars Jensen, 0,
5. Ludvig Andreasen, 0, 6. Byg-
mester P. Jensen, 0, 7. Hans Chr.
Eriksen, 0, 5.
Attrupgaarde: Chr. P. Jacobsen, 2, 20.
Smed C. Vilh. Christensens Enke,
 $\frac{1}{2}$, 7. Jens Chr. Christensen, $\frac{1}{4}$,
6. Niels Anthon Sørensen, $\frac{1}{4}$, 6.
Niels Jensen, $\frac{3}{8}$, 7. Chr. Ander-
sen, $\frac{3}{8}$, 8. Søren Sørensen, $\frac{5}{8}$, 8.
Anders Chr. Andersen, $\frac{1}{4}$, 5. J.
P. Larsen, $\frac{1}{4}$, 8. Carl Henriksen,
 $\frac{3}{8}$, 7.
Præstegaardens Jorder: Søren Chr.
Larsens Enke, $\frac{1}{4}$, 5. Jens Jen-
sen, $1\frac{5}{8}$, 13. Laurits P. Spliid, 1,
14. Niels Jensen, $\frac{3}{4}$, 11. And. Ja-
cob Christensen, $\frac{1}{8}$, 9. Chr. P.
Jensen, $\frac{1}{8}$, 9.
Grindsted: Peder Nielsen, $1\frac{1}{2}$, 15. Sø-
ren P. Fode Christensen, $1\frac{1}{2}$, 19.
Anders P. Østergaard, $\frac{7}{8}$, 8. Jens
Simonsen Larsen, $\frac{3}{4}$, 15. Simon
Pedersen, 6. 72. Marinus Larsen,
 $\frac{1}{8}$, 6. Chr. A. Larsen, $\frac{1}{8}$, 7. Jens
P. Sudergaard, $\frac{1}{4}$, 7. Chr. P. Sø-
rensen, $\frac{3}{8}$, 7. Chr. Marius Olsen,
 $\frac{1}{8}$, 6. S. M. Thomsen, $\frac{1}{4}$, 6.
Carl Chr. Tinus Poulsen, $\frac{1}{4}$, 6.
P. Christensen, $\frac{1}{4}$, 8. Enke Karo-
line M. Starcke, $1\frac{5}{8}$, 17. Peter
Christensen, $1\frac{1}{4}$, 10. Chr. S. Chri-
stensen, $\frac{3}{8}$, 6. Johan Chr. M.
Thomsen, 0, 5. O. Frederiksen,
 $\frac{3}{8}$, 8. Jens Simonsen Larsen, $\frac{1}{8}$,
6. Adam Larsens Enke, $\frac{1}{8}$, 5. A.
P. Rasmussen, $\frac{1}{8}$, 5. Jens Chr.
Nymark, $1\frac{1}{2}$, 12. Eghus, Jens P.
Frandsen, $\frac{1}{8}$, 6. P. Svendsen Djer-
nis, $1\frac{1}{8}$, 17. Niels Kr. Larsen,
 $1\frac{1}{2}$, 13. Chr. Christensen Mølle,
 $\frac{1}{8}$, 6. Svend Larsen Djernis, $1\frac{5}{8}$,
24. Søren P. Aagaard, $\frac{1}{4}$, 6. Carl
Chr. Larsen, $\frac{1}{8}$, 5. Jens A. Jensen,
 $\frac{5}{8}$, 12. Anders Jensen, $\frac{1}{8}$, 64.
Jens Vestergaard, $\frac{3}{8}$, 11. Lars
Chr. Christensen, 0, 7. Niels P.
Nørgaard, $\frac{3}{8}$, 9. Jens Hauerslev
Christensen, $\frac{1}{4}$, 5. Carl Chr. Gu-
stavsens, $\frac{1}{8}$, 8. Smed J. P. A. Ras-
mussen, $\frac{1}{4}$, 6.
Østbjerg: Jens Sørensen, $\frac{3}{8}$, 7.
Østbjerg og Brødland: Kikkenborg,
Jens Jungersen Kærsgaard, $\frac{1}{2}$, 9.
Langbro Kro, Søren P. Jensen,
 $2\frac{1}{4}$, 25. Klemmen, Chr. Jensen,
 $\frac{3}{8}$, 6. P. Nørgaard Pedersen, $1\frac{3}{4}$,
19. Krogdalssted, Rudolf Peder-
sen, $\frac{3}{8}$, 6. Leerbæk, Niels P. Pe-
dersen, $\frac{7}{8}$, 10. J. M. Sørensen
Dahl, $\frac{1}{4}$, 6. Peder M. Bertelsen
Krog, $\frac{3}{4}$, 12. Hejle Hejlesen,
 $\frac{3}{8}$, 6.
Møgelmose: Niels Chr. Jensen, 1, 8.
Chr. Christensen, $\frac{7}{8}$, 9. Niels Chr.
Christensen, 1, 6.
Fjordengene: Otilia Jørgensen, $\frac{3}{8}$, 8.
Chr. Jørgensen, $\frac{7}{8}$, 15. Lille Leer-
bæk, Johanne Jensen Skipper, $\frac{1}{8}$,
6. Lille Skallebæk, Jørgen Chr.
Jørgensen, $\frac{7}{8}$, 17. Anton M. Niel-
sen, $\frac{1}{8}$, 5. Lars Nielsen, $\frac{1}{4}$, 6.
Skakkebæk, P. Jørgensen Peder-
sen, $\frac{1}{8}$, 5. Svend Chr. Svendsen,
 $\frac{1}{8}$, 6. Rærup Teglværk, Emil Cal-
lisen, $1\frac{5}{8}$, 25. Niels Peter Olsen,
 $\frac{3}{8}$, 8. Jens Poulsen, $\frac{1}{2}$, 8. Peder
Kanstrup, $\frac{1}{2}$, 8.
Villa:
Vodskov: Møgelbjerg, Sagfører A.
Olesen.
Statshusmænd:
Siverholm Mark: Marinus Sørensen,
 $\frac{1}{8}$, 4. Jens P. Hansen, $\frac{1}{8}$, 4.
Marius Larsen, $\frac{1}{4}$, 4.
Grindsted: A. P. Rasmussen, $\frac{1}{8}$, 5.
Carl Larsen, $\frac{1}{8}$, 5. O. K. Olsen,
 $\frac{3}{8}$, 4.

HORNUM SOGN

Trydsø, $\frac{1}{4}$, 6. Anders Thomsen, $\frac{1}{2}$, 6. Karl Kristensen, $\frac{3}{8}$, 5. Lars Peter Madsen, $1\frac{1}{4}$, 14. Lars P. A. Borup, $\frac{1}{8}$, 5. Søren Madsen, $\frac{5}{8}$, 6. Guldbæk: Jens Sørensen, $4\frac{7}{8}$, 17. N. og A. Abildgaard, $4\frac{3}{8}$, 16. J. N. Jensen, $\frac{7}{8}$, 10. Chr. Christensen, $2\frac{1}{2}$, 10. Anders Chr. Madsen, $\frac{1}{8}$, 7. Chr. Axel Jensen, 5, 21. Carl Vilh. N. Larsen, $1\frac{3}{8}$, 10. J. Jensen Dollerup, $\frac{1}{2}$, 8. O. K. Olesen, $2\frac{7}{8}$, 15. Peder Chr. Pedersen, $1\frac{5}{8}$, 8. Poul Christensen, 1, 7. Jens Buus, $3\frac{1}{2}$, 15. Søren Munk, $1\frac{3}{8}$, 9. Carl Andersen Vittrup, $1\frac{3}{4}$, 8. Søren Hollesen, $1\frac{5}{8}$, 9. Søren P. S. Thorn, $\frac{3}{8}$, 5. Lars Martiaus Buus, $4\frac{1}{2}$, 21. Simon Nielsen, $1\frac{1}{8}$, 8.

Estrup: Chr. Holm, 4, 18. P. Chr. Nielsen, $3\frac{1}{2}$, 18. Lars Chr. Larsen, $\frac{1}{2}$, 6. Carl Chr. Ottesen, $\frac{3}{8}$, 6. Peter Mikkelsen, $\frac{1}{2}$, 5. Laurits Sørensen Qvist, $2\frac{3}{8}$, 14. Lars Chr. Qvist, $2\frac{1}{4}$, 8. Thomas Chr. Agerbo, 5, 18. P. Svendsen, $\frac{3}{4}$, 5. Chr. N. Vinther, $2\frac{1}{8}$, 18.

Hæsum: Jens Jensen Bänderup, $4\frac{7}{8}$, 19. Niels Buus Madsen, $1\frac{1}{2}$, 10. Peder Pedersen, $4\frac{3}{8}$, 19. Jens Kr. Nielsen, $\frac{3}{4}$, 11. Søren Peter Qvist, $5\frac{1}{2}$, 25. Hans Hansen, $\frac{3}{8}$, 7. Mette K. M. Andersen Rye og A. Nielsen Andersen, 3, 20. Frederik Olesen, $\frac{1}{4}$, 5. Jacob Gregersen, $\frac{5}{8}$, 5. Anton Nielsen, $\frac{5}{8}$, 9. Niels Chr. Nielsen, $\frac{3}{4}$, 5. Claus Marinus Pedersen, $\frac{1}{4}$, 6. Gregers Gregersen, $2\frac{1}{4}$, 11. P. M. Pedersen, $\frac{3}{8}$, 7.

Abildgaard: P. Pedersen Aarup, $6\frac{3}{4}$, 22. Th. Thomsen, $1\frac{3}{4}$, 10. Jens L. Qvist, $2\frac{3}{4}$, 15. Propr. C. C. Hollesen, $5\frac{7}{8}$, 30.

Horsens Sogn.

Landsbyernes Navne i Sognet: Langholt, Horsens, Tranholm, Ø. og V. Kinderup, Eget, Uggerhale, Lyngdrup.

Kær Herred. Folkemængde: 1215. Postadresse: Langholt.

<p>Sogneraadsformand: Anton Nielsen. Kinderup.</p> <p>Sognefoged: Jens A. Jensen, Horsens.</p> <p>Sognepræst: Pastor Peder Chr. Jensen, Horsens.</p> <p>Skoler: Horsens nordre, J. K. Nielsen Skipper. Horsens Byskole, Førstelærer N. Hald, Lærerinde Frk. Porskrog. Horsens søndre, F. Ejler.</p> <p>Postekspedient: Stationsforstander V. Uttermühl.</p> <p>Brevsamlingssted: Langholt St.</p> <p>Telefonstation: Husmand Nielsen, Horsens, aaben Søgndage fra 8 Fmd. til 8 Aften, Helligdage fra 8—9 Fmd. og 12—2 Eftmd.</p> <p>Jernbanevæsenet: Stationsforstander V. Uttermühl, Langholt St.</p> <p>Vejer: V. Uttermühl, Langholt St.</p> <p>Fattiggaard: Horsens-Hammer, Bestyrer: N. Fruensgaard.</p> <p>Brandfogeder: N. Hansen, Kinderup, A. P. Sørensen, Horsens, V. Voge, Tranholm.</p> <p>Stævningmænd: C. Hovaldt, Horsens, M. Pedersen, Hedegaarde.</p> <p>Lægdsmand: J. A. Jensen, Horsens.</p>	<p>Hegnsynsmænd: Fmd. M. Pedersen, Hedegaard, C. P. Kristensen, Nv Laden, P. M. Krogh, Englund.</p> <p>Jordboniteringsmænd: Gdr. P. M. Pedersen, Lyngdrup.</p> <p>Ligsynsmænd: C. Dahl, Brusholt, S. K. Kristensen, Egetsborg, Thomas Hovaldt, Horsens.</p> <p>Vandsynsmænd: Gdr. A. Pedersen Enggaard, P. Skelund, Horsens.</p> <p>Vurderingsmand: Sogneraadskasserer P. M. Larsen, Horsens.</p> <p>Hjælpekassen: Lærer N. Hald, Horsens Byskole, Fmd., Fru Skipper Horsens n. Skole, Sogneraadsmlem F. Thomsen, Horsens Enge.</p> <p>Sundhedskommissionen: P. M. Pedersen, Lyngdrup.</p> <p>Skolekommissionen: Pastor P. C. Jensen, Horsens Præstegaard, Sogneraadsmlem N. C. Nielsen, Horsens, Gdr. L. Nielsen, Fauersholt.</p> <p>Vejudvalget: P. Andersen, Kogholm, M. Thomsen, Horsens.</p> <p>Værgeraad: Pastor P. C. Jensen, Horsens, Lærer J. K. Nielsen Skip-</p>
---	---

HORSENS SOGN

per. Sogneraadsmnd. A. Nielsen, Kinderup, Gdr. A. Pedersen, Enggaard.

Sygekasse: Horsens-Hammer, Mejeribestyrer H. P. Bagge, Kinderup Mejeri.

Sparekasse: Horsens-Hammer, Fmd. Gdr. P. M. Larsen, Horsens.

Bager: J. Larsen, Horsens.

Bødker: Jeppesen, Horsens.

Dameskræderinde: Frk. Hovaldt, Horsens.

Detailhandlere: J. Thomsen, Horsens Brugsforening, H. C. Albrechtsen, J. P. Albrechtsen, Horsens.

Forbrugsforening: Horsens, Uddeler J. Hovaldt, Horsens.

Gartner: J. Nielsen, Horsens.

Afholdshjem: Langholt St., J. Hansen.

Kærmager: K. Sørensen, Horsens.

Købmænd: J. F. Albrechtsen, A. Larsen, Horsens.

Maler: C. Clausen, Horsens.

Murere: M. P. Madsen, C. Rasmussen, Horsens.

Møllere: F. Pedersen, N. Jensen, Horsens.

Skomager: Jensen, Langholt St.

Skrædere: Jørgensen, Kristiansen, Horsens.

Slagtere: J. Jensen, Kinderup, Jensen, Horsens.

Smed: O. Kristensen, Horsens.

Snedker: Jensen, Horsens.

Tømrer: Havkrog, Langholt St.

Mejerier: Horsens, Ejer Johansen, Horsens, Horsens-Hammer, Bestyrer H. P. Bagge, Horsens.

Landejendomme:

Langholt Hovedgaard og Gods: Godsejer Ahlman Lorentzen, Hartkorn Tdr.: 37. Ejendomsskyld i Tusinde: 215.

Horsens: Jeppe Chr. Christensen, $\frac{5}{8}$, 5. Anders Nielsen, $\frac{13}{4}$, 17. P. Martinus Jensen, $\frac{1}{4}$, 5. Niels M. Vammen, $\frac{5}{8}$, 8. Jens Chr. Thomsen, $\frac{1}{4}$, 6. Jacob Chr. Svendsen, 6, 41. Vilhelm Fredverd, $\frac{5}{8}$, 9. Anders Rasmussen Andersen, $\frac{1}{8}$, 5. Lars Chr. Andersen, $\frac{1}{2}$, 8. Lars Pedersen, $\frac{11}{4}$, 12. Jens Peter Jensen, $\frac{3}{8}$, 6. Chr. Mar. Christensen, $\frac{15}{8}$, 13. Kr. P. Christensen, $\frac{11}{8}$, 18. Kr. P. Pedersen, $\frac{1}{4}$, 6. Jens P. Christensen, $\frac{7}{8}$, 15. Karl F. Pedersen, $\frac{1}{4}$, 7. C. Howaldt Johansen, 0, 7. Laurits Pedersen, $\frac{3}{8}$, 7. Niels Chr. Jensen, $\frac{3}{4}$, 8. A. Jørgensen, $\frac{3}{8}$, 8. Jens Pedersen, $\frac{3}{8}$, 8. P. Martinus Larsen, 3, 19. Carl Pedersen, Graverhus, og Morten Pedersen, Vodskovenge, $\frac{1}{4}$, 6. Chr. Marius Østergaard, $\frac{13}{8}$, 17. Zacharias M. Pedersen, $\frac{15}{8}$, 15.

Anton Albrechtsen, $\frac{3}{8}$, 6. Lars Christian Jensen, $\frac{35}{8}$, 22. Niels P. Nielsen, $\frac{3}{8}$, 8. Lars P. Ny-mark, $\frac{21}{4}$, 17. Jens Andersen, $\frac{3}{8}$, 7. Andreas Svendsen, $\frac{7}{8}$, 12. Chr. Larsen, 2, 20. N. Bertel Larsen, $\frac{1}{4}$, 5. J. P. Albrechtsen, $\frac{11}{8}$, 14. Niels P. Johansen, $\frac{1}{4}$, 5. Snor-gaard, Jens Mart. Agerholm, 2, 14. Bragenholt, Chr. Berthelsen, $\frac{1}{8}$, 5. Carl K. Thomsen, $\frac{3}{8}$, 8. Niels Kr. Nielsen, $\frac{35}{8}$, 26. Lars Martinus Jensen, $\frac{1}{4}$, 6. Jens Heil-gaard Petersen, $\frac{11}{4}$, 9. Jens Chr Jensen, $\frac{3}{8}$, 7. Anton Larsen, $\frac{11}{8}$, 10. Dortha Maria Larsen, $\frac{3}{8}$, 10. Anton Pedersen, 2, 18. Jens Peter Pedersen, $\frac{23}{8}$, 24. P. M. Nielsen, $\frac{11}{4}$, 15. Jens Jørgensen, $\frac{7}{8}$, 10. Storgaard, And. Peter Sø-rensen, $\frac{41}{4}$, 22. Skanderborg, Mu-rrer A. P. Sørensen, $\frac{5}{8}$, 6. Skan-derborg, And. Christensen, $\frac{5}{8}$, 5. Laust P. Christensen, $\frac{3}{8}$, 8. An-ton Jensen, $\frac{1}{2}$, 5. Søren P. Niel-sen, $\frac{7}{8}$, 9. Jens Andersen, $\frac{11}{8}$, 8. Foedstedgaard, Chr. Andersen, $\frac{41}{4}$, 28. Tveden, Knud Jensen, 4, 28. Laurits Andersen, $\frac{1}{2}$, 7. P. Mandrup Nielsen, $\frac{1}{2}$, 6. Lars Engelbrecht Jepsen, $\frac{31}{2}$, 26.

Tranholm: Jens Larsen, $\frac{1}{4}$, 5. Val-demar Voge, $\frac{51}{8}$, 29. Johan Vium $\frac{1}{2}$, 8. Anders Peter Jensen, $\frac{23}{8}$, 16. Chr. P. Christensen, $\frac{1}{8}$, 5.

Horsens: Jens C. Marinus Christen-sen, $\frac{1}{4}$, 5. Jørgen Pedersen, $\frac{3}{4}$, 9. Hans Anton Hansen, $\frac{3}{4}$, 12. Niels C. N. Hovaldt, $\frac{1}{4}$, 5. Jens Anton Jensen, $\frac{3}{4}$, 10. Otto Pedersen, $\frac{1}{2}$, 5. Kr. Jensen, $\frac{13}{4}$, 22. P. Ahl-man Nyegaard, $\frac{7}{8}$, 9. Chr. Christensen, $\frac{7}{8}$, 7. Jens Nielsen Gart-ner, $\frac{3}{8}$, 5. Chr. Carl Howaldt, $\frac{7}{8}$, 9. Jens P. Christensen, 1, 11. Martin F. Jørgensen, $\frac{3}{4}$, 7. Marti-nus Olesen, $\frac{1}{8}$, 5. Frants Thom-sen, $\frac{1}{8}$, 7. A. C. Martinus Thom-sen, $\frac{3}{8}$, 5. Klaus P. Christensen, $\frac{1}{4}$, 5.

Tranholm: Peder Nielsen $\frac{3}{4}$, 8.

Horsens: Professor L. R. Lorentzen, $\frac{3}{8}$, 6. Chr. Pedersen, $\frac{7}{8}$, 11. Vesterladensmindet, Jens P. Hjelm, $\frac{13}{8}$, 13. Chr. Jensens Enke (Ham-mer), $\frac{7}{8}$, 11. Carl P. Jensen, $\frac{3}{8}$, 6. Chr. Larsen, $\frac{1}{4}$, 5. Lars Pe-dersen, $\frac{1}{8}$, 7. Bent Johannes Lar-sen, $\frac{3}{8}$, 5.

Vesterladen: Murermest. Morten Mar-tinus Nielsen, $\frac{111}{4}$, 80.

Ø. Kinderup: Martin P. M. Larsen, $\frac{11}{4}$, 12. Jørgen P. Bodilsen, $\frac{35}{8}$, 30. Jens Sørensen, $\frac{1}{8}$, 7.

V. Kinderup: N. Hansen, $\frac{7}{8}$, 13. N.

Chr. Rasmussen, $\frac{1}{4}$, 11. Anton Nielsen, $\frac{1}{8}$, 6.

Egel: Jens Bernh. Christensen, $\frac{31}{2}$, 28. Brusholt, C. M. Christensen Dahl, $\frac{1}{8}$, 6. Anton Peter Sørensen, $\frac{5}{8}$, 7.

V. Kinderup: P. A. P. Gjerrild Brus-holt, $\frac{1}{4}$, 10. Poul Sørensen, $\frac{1}{2}$, 8. Carl Chr. Andersen, $\frac{1}{8}$, 5.

Uggerhale: P. Hermansen Jensen, $\frac{21}{2}$, 17. Ejler Pedersen, $\frac{3}{8}$, 10. Rend-bæk, P. Anton Karl Krogh, $\frac{5}{8}$, 19.

Lyngdrup: Lars Kr. Jensen, $\frac{67}{8}$, 75. Nykro, Niels Jacobsen, $\frac{7}{8}$, 12. Vester-gaard, Laurits Johannes Pe-dersen, $\frac{71}{2}$, 68. Mallergaard, P. Martinus Pedersen, $\frac{121}{2}$, 90. Østergaard, H. C. Albrechtsen, 10, 72. P. P. Melgaard, $\frac{13}{4}$, 24.

Statshusmænd:

Kogholm: N. Larsen, $\frac{1}{8}$, 5. M. Chri-stensen, $\frac{2}{8}$, 4. C. Larsen, $\frac{1}{8}$, 5.

Langholt: C. Jensen, $\frac{2}{8}$, 4.

Horsens Enge: C. P. Kristensen, $\frac{1}{8}$, 5.

Seminarieforstander Søren Blaxekjærs artikel om Grindsted skole har været trykt som kronik i Aalborg Stiftstidende 12.april 1984.

Overlæge Gunnar Wads artikel om åndssvageforsorgen har været trykt som kronik i Aalborg Stiftstidende 19. og 20. juni 1983.

Horsens-Hammer årbog 1984. ISSN 0106-5998. 8.årgang
Årbogen udgives af Horsens-Hammer Hjemstavnsforening.
Formand: Chr. Jørgensen.
Renskrivning af årbog: Doris Nielsson.
Redaktion: Johs. Høgsted Jensen
Tryk: Høgsted/Nyholm print.

Årbogen fås ved henvendelse til
Johs. Høgsted Jensen, Møgelbjergvej 58, 9310 Vodskov.

